

nik banuen adiskide bat, erdalduna da eta erderaz mintzatzen zan eta esaten zuen: «seriedad asnal». Nonbait astoak eztute beifi ere parrerik egin (Bozak batera entzuten dira. Parreak).

Gaztelu: Nik gai onetan esango nuke izkera bizia bear dala, edozein gaietan bizitasuna bear dala.

A. Arrue: Zentzutasun zorrotz zailua, ortan dago umorismoa. Ala ere idazle asko, euskaldun idazleak, berez umoredunak izan eta idazten asten diranean, naiz gaia egokia izan umore piskat botatzeko, serio serio aritzen dira. Au da kontua.

Norbaitek: Gaiñera idazten «espontaneidad» esaten zaion ori galdu egiten da.

A. Arrue: Galdu. Beste izkuntzetan danak eztute galtzen.

Gaztelu-k dio irakurle gutxi daudela eta eskoletan irakasteko modua lortu arte eztuela uste parrerik egin ditekianik. Arrue-k moztu egiten dio esanik programan jarri dan ezkeru umore gaia jo degula.

Norbaitek: Uste det umorismo fiña egiteko jabetasuna bear dala ta idazle geienak pentsatzen dute umorismo aldera jotzen badute lodia eta zakarra egingo dutela.

L. Mitxelena: Are geiago. Emen ezkeru konturatzen gauza batez, alegia, bi umorismo klase direla mea ta lodia eta ortaz gaiñera beste bi ere badaudela. Bat idazleak edo izlariak naita, oartuta egiten duena eta bestea oarkabez egiten duena, eta zorritzarrez euskal literaturan franko bada ortakoa. Esan nai dut, idazlea bere ustez jende guztia kupituko eta ukituko duelakoan ari delarik parre eragiten diona eta ori da beti kontuan idazleak eduki bear duen gauza, berak nai duena eztala beti gertatzen, tiroa eztala bear dan lekutik ateratzen askotan.

Eta onenbestez bukatzen da. Aita Joseba Intxausti-k artzen du aldia bere itzaldia irakurtzeko.

EUSKERAREN KULTURA BIDE BAT

Esan dezaizuedan: onerako zerbait idaz nezala eskatu zidatenean, Blondel'en Teodizea ematea erabaki nuen. Ez naiz euskalari, ta oker ez banago, emen euskalariak itz egin bear lukete. Onegatik aukeratu nizuen Blondel; baiña zuen gogoen borrhero izan aurretik, arrazoiak eman bear

nizkizuela-ta, arrazoiak luzatu egin ziren. Gaurkoz, ba, konforma gaitzen aitzaki auekin.

As nadin billera onetzaz zertxobait esaten. Euskalzaleen artean euskalariak soillik esan bear lukete beren eritzia, euskalariak edo euskera-
rekiko lanetan dabiltzanek, beren alorrean dituzten eragozpen, beaztopo, jomuga ta gaiñerakoen berri emanaz. Ta euskalzaleak etorriko giñake euskalari ta euskal-langille oiei entzutera. Baiña onelako euskalari-euskalzale auen billerak aski ditugun galdetu nai nizueke. Bear ditugu oraingo onen antzekoak, baiña ez ote lirake bestelako batzuek ere eratu bear, entzule ta izlari berriekin? Urtero euskeraren inguruan antolatu oi direnok ez ditezke iñola bazter, aunitz arazo emen aska ta argi bailitezke; baztertu ez baiña bizkortu egin bear dira euskalzale geiago erakarriaz, ta aal dela, euskalzale ez direnak ere urbil dakizkigun.

Euskalzaleon billera auetan bi izlari-mota izan ditezke. Gaia euskera bera baldin bada, biltzar auetan irakatsi ta itz egiteko eskubidea euskalarietarako dagokie. Besteok itza ta pitza darizkigula ez gaitzke ibilli bear ainbat ezagutzen ez ditugun gaitan: artajorra bakoitzak bere soroan egin dezala. Ta euskerari buruz mintza bear bada, dakienak du bakarrik eskubide. Ez da aski apurtxo bat idazten jakitea. Kontuz sasi-jakintsu ta itz-lapiko biurtu aurretik! Izlariak gaia sakonki ezagutu bear du ta euskera euskalarietarako soillik ezagutzen dute bear den neurrian; gaiñerako euskalzaleak maitatu egiten du, baiña ezagutu, ez dugu sakonki ezagutzen. Ala ere ez dut ukatuko biltzar auetan itz egiteko euskalzaleek duten eskubidea, baiña ez euskeraren gaiñean, gure izkuntza nola zabaldu ditekera, t. a. baiño. Gaurko munduan eltze askotako buruntzali izan ditezken gizon gutxi dira. Marañoñ bat mediku egokia izan ziteken eta batera beste zenbait arlotan jakitun; baiña poligrafuak ez dira jaiotzen euriaren atzetik zizak bezela, banaka ta noizbeinka baiño. Onegatik euskaldun eta euskalzaleok gere zeregintxoia dugu, ta ortik kanpora sasi-arotzak izango gera beti, ez dugu zer irakatsirik.

Onela, ba: izkuntzari buruz diarduena, izkuntzalari izan dedilla ta ez politiku edo literatu utsa; euskal-literaturaz ari dena, Euskalerrri'ko ta kanpoko literatura ezagutzen duena, ta euskerarekiko bidea erakutsi nai dutenak, lanbide orretan trebeak. Gaiñerakuok entzule ta elkarrizketakide onak gerta gaitzke, baiña aurrera jo nai badugu, muturrak autsiko ditugu laiñope ta arkaitz artean. Bustiñezko eltzeari ez dagokio makil dantzara joatea.

Au da baitipat galdetu nai dizuedana: euskalari ez geran edo euskera-bizitzari dagozkion arazoetan ez gabiltzanek ez ote dugu itz egin ta gure

etxeko zelaietan bildu ditugun lore-sortak euskaldunei emateko biderik aurkituko? Euskalzale aunitzek ba-dute, zorionez, literaturari ta euskerari ez dagozkien zenbait gauza euskeraz emateko aalmenik, eta euskera tajuzkoan ezer jakingarririk ager dezakenari erreztasunak egokitu bear litzaizkioke. Nik —etxetik asteko— euskerari buruz esan nitzazkenak barreiatu ditut (euskalari ez izanarren onetara ere ausartu egin bainaiz, etsenplu gaiztoak bultzata noski), ta euskal-literaturari buruz ez dakit, esateko, ezer. Ez naiz, beraz, bide oietatik ekiteko lain.

Euskeraren onerako itzaldi batzuek eman ditzazken euskalzale bakoitza ez diteke euskeraren inguru-marian ibiltzera beartu. Norberaren barne-deiari jarraitu bear diogu. Euskalzale askok ez dugu izkuntzalari izateko gogorik eta ez gaitzazke orretara inork naitaez bultzata, ez lanbide ori nardagarri zaigulako, baizik-eta barneak orretara ez garamazkielako. Euskera-entzat gazte asko salbatu nai baditugu, euskera ez den beste zerbait eskeini bear zaie. Idazleak eta gizon bakoitzak bere aiurria du ta norbera bere irrits eta ametsen txiru-lirura dabil dantzari; dei orri erantzungo ez balio, paltso arranoa litzake ta indarrak alperrikaltzen liarduke. Emen, eta onelakotsu billeretan mintzatzeko ikasia bear du izan batek, euskal-gaie-tan murgildua. Euskera ikasi ta ausnartu, ideiak iduki, bestela dozenerdi bat itzalditan agortuko da iturria. Gutxienik ere, izlaria izan bedi euskerari lagundu naiez ainbat egin bearretan satturik dabillelako buruauste ta kezak dituena. Euskalzale asko, berriz, oso bestela gabiltz: euskal-arazoez ez dugu ideia ta buruauste berririk. Euskeraren gainean itz egiten jarraitu bear banu, laister nintzake ni beintzat (Axular'ekin esateko) "esterila, defota, antzua, eta, haltza-oianaren bista bezala, fruitu-gabea". Billera denak gure onen antzekoak balira, isildu egin bearko nuke; baiña gazterik zaartzea litzake ori. Euskalzale zenbaitentzat bide berriren bat bear da, ba.

Gaiñera, entzuleen aldetik, nortzuek gatoz gure billera auetara? Denok ikusten duzue: euskalzaleok soillik, euskaldun arruntak ez baitira iristen areto onetara. Erri xumearentzat biltzar bereziak bear ditugu, euskaldun soillari zerbait zor diogu euskalzaleok. Erria erakarri bear dugu euskerazko billeretara; euskera-amua larrugorrian dela, ez dugu irabaziko, karnada gozoz jantzita baizik. Guk, emen, gure artean darabilzkginunak bost axola zaizkio erri arruntari. Entzule izan ditezken eta bear luketen euskaldun oiek ere biltzar berriak-edo eskatzen dituzte.

Kulturak ere beste ainbeste irrikatzen du. Il onen zortzian Arantzazu'ko egutegiak onela zion: "Gaur ez gera, Jainkoari eskerrak, Pirineon puntan dantzari dagoen erria. Zerbait geiago ere ba-gera. Folkloreak, soiñeko politak ta dantza ariñak ez dute erria egiten. Kultura bear du gaur

edozein errik, burua jaso nai badu. Kultura, erriak iraun nai badu. Baita Euskalerrriak ere. Ezin kulturarik izan, bestalde, leitzen, irakurtzen ez duen erriak". Ori dena erdia egi, ta erdia gezur da; egin folkloreak, dantzak, kantak ere gure erria egiten dute, ori dena geugandik jaio delako ta orren bidez aurpegi bat dugulako. Ori idatzi duenarentzat antumuil bat ongi ezagutu ta osatzea geiago ote da, ba, erriaren kantak artez kantatzea baiño? Ba-liteke ura baliagarriagoa izatez, baiña baliagarritasuna ta benetako baloreak ez dira beti elkarrekin ibiltzen. Pragmatista ez denak maiteago du erriaren bizitza-adierazle ori mundu guziko mekanika baiño, ezpirituaren oiartzuna baita ura. Baiña argi dagoena da: folklorea ta gere erri-etorkia gorde nai baditugu, aipaturiko kulturaren bear gorrian gera.

Ez il bai il gaudela, kultura, berebizikoa dugu salbabidetzat. Gure izkribruak txatxala-patxalazkoak ditugu ta etorkizuneko Euskalerrria kulturaduna izango da edo ez da izango. Ongi bearrean, geienik literaturari begira gaude, ta kultura (ots, bizitz-problematika ta jakintza) aztuxeak dauzkagu. Zer da, ba, zorioneko kultura ori, galdetuko duzue. Onetan ere eztabaidak ditugu ta ez naiteke zeazki etsamiñatzen asi. Norbaitek, gurea Europa'ko errietan kulturatsuenetakoa dela esan zuen; ez dugu, ba, (esan liteke) ikasi ta erriari irakatsi bear aundirik. Bai ta ez, gaizki ez banago, euskaldunaren giza atortasuna-edo adierazi nai zuen ori zionak, eta emen aitaturiko kultura beste zerbait da. Leenik, gaurko mundua erretzen duen problematika. Euskal-bizitzak, euskerazko lanek bereziki, jaso ote dute Europa'ren izpiritu-giroa. Ez ote gera zerbait atzeraturik bizi? —Bigarrenez, giro orren ondotik, Europa'ren zurrerapen-gosea ta jakintza eman bear genituzke gure idazkietan. Gogo-giroa ta jakintza-aurrerapena, orra kultura bidea. Derrior-derriorrez artuko du Euskalerrria'k bide au, ta guk euskeraz ematen ez badiogu, Europa guzia gure izkuntzaren etsai izango da.

Euskal-itzaldi ta gaiek biltzen ez duten jendea, ez ote genuke gaurko gizonen desiratzen dituen gaiez erakarriko. Euskeraz direla-ta jendea agian urrundu egiten da; karnada berriarekin ez ote da arraintza oberik izango? Jakin-gurarik ba-du euskaldunak, baiña irrikatzen duen orixe aukeratu bear diogu. Nere jaioterrian, esate baterako, kultura-aldetik erdi-gizon-edo gera, ta zenbait gai entzutera bilduko litzakela gazte-sail bat esango nuke. Euskal-miñak bilduko ez lituzkenak, Fidel Castro'k zer egiten duen entzutera etorriko lirake.

Euskalzaleak oro leendik irabazita dauzkagu, ta, onela, jakin-naiak bultzatuko ditu guregana euskaldun soillak ere. Euskerak kulturaren aur-

ka burrukan bizi bear badu, bereak egin du. Kristo gizona salbatzeko gizon egin zitzaigun, mundutar bihurturik askatu zuen mundua. Guk ere orobat: euskera bizkortzeko kultura euskaldundu bear dugu; baiña euskera euskaldunongan bizi denez, euskaldunok gere buruak, adimenak, biotzak kulturaz orni ditzagun. Kulturaz ezer baliotsurik eman nai badugu, gere buruak gaurko joeraz ta kezka gurutzera ditzagun. Maiz, samin eta dolerez ekin beariko diogu gure eginkizunari, baiña bere garaian emango du frutu onik. Euskaltasuna ta euskaldun jatorraren sen ori murriz ez dakizkigun ia beti euskerara dugu joera makur bat; baiña, atrebentzia baterako, ez ote litzaiguke obe emendik zerbait galdu, bestetik irabaz ta erria salba dezagun? Egia, ez dago batere dilemarik, ez baitago biok batera ezin egiñik. Bata ta bestea bear ditugu. Adibidez, zer egin bear lukete euskalzale askok: gure artean argitaratu oi ditugun liburu oietako bati eldu ala Zubiri'ren "Naturaleza, Dios, Historia" deritzana irakurri? Aut-aut bat jartzekotan, nik ez nuke zalantzarik, bigarrenari elduko nioke, euskera berarentzat ere onuragarriago litzake-ta.

Izkuntzari izen ona, itzala, prestijioa eman bear diogu, izen ona ta itzala erriaren aurrean. Nik dakidanez, gure gaurko idazleetan nekez aurki liteke jakintza-idazle bikain bat. Nork ikasi ote du iñoiz gure izkuntza, jakintsu baten izkribuak irakurtzearren. Kierkegaard'erekin gertatu dena noiz jazoko ote zaigu guri?

Gaurko mundua geretu egin bear dugu; gogoak ernai ditugula, asko lor dezakegu ta noranai joan gaitzke. Euskalariek izkuntza-tresnak presta dezaizkigutela, berak bakarrik ez bada ere ta euskalzale bakoitzak bere lantegian buru ditzala bere lanak. Sor ditzagun euskaldun kultura-emal-leak. Europa-ko mundu onetan jaiotzen den mogimendu bakoitza euskeraz emateko espezialista bat bear litzake gutxienik. Eliza-barnean or dauz-kagu, adibidez, Mundu Obeagoaren Mogimendua, Kristandade-Kursilluak, ta Eliza-kanpokoetatik nork eman lezazke Astronautika, Nuklear Fisika, Zinema-Klub oiek, Erlatibidade-teoria ta beste ainbat gauza. Auek guziak ta geiago erabilliaz, erria etorri egingo litzake ta bide batez euskerak bere itzala izango luke. Ez gaitzela, Jainkoarren, izkuntzaren golde, aitzur eta igitagiei lustrea ateratzen luzaroeagian jardun.

Beraz, euskeraz erabil ditezken eta bear ditugun gaiak ere biltzar edo zerbait berririk eskatzen dute. Euskera salbatzeko ez ditugu erriak maite dituen bideak besterik, bestelakoetatik ez baitigu erriak segiko. Izkuntzak ez du erria geiegi lilluratzen, beste zerbaitek baiño. Kulturaren banderari jarraituko dio agian, baiña izkuntzarenari ez dakit beste ainbeste egi-ten dion.

Nere arrazoiketa au geiegi luzatu zait, eta laburki azalduko dizuet nere amets bat:

LEENENGO: Euskaltzaindiaren ardurapean kultura au eman lezake-ten izlari-talde batzuek sortu bear lirake. Bakoitzak sei-zazpi lagun izango litzuke, beste ainbeste espezialidadeetatik artuak.

BIGARREN: Erri txiki ta urietan kultura-itzaldi asteak eratu.

Gaiak: Espezialista bakoitzak aukeratuko luke, entzuleen bear ta naiak ezagutuaz. Biziak, egunekoak ta erriaren galdera ta buruausteei erantzunaz. Onela, txipiroiak argitara bezela, bilduko litzake jendea. Euskararen amodio platonikoak ezin duena interesak lortuko luke.

Jakintzak: Soziologia, artea, medizina, politika, teologia, filosofia, jakintza-aurrerapenak, kondaira, t. a.

Ekipo bakoitza erri askotatik pasa diteke ta onela, gaia bein prestatu ezkeru, dozenerdi bat erritan eman ezinik ez dago, negu-aldiko bospasei illetan egin liteke. Bakoitzaren eginkizun bakarra ori izango litzake: illean bein uri edo errixka batera iristea.

Nork eratu konferentzi oiek: errixka askotan apaizak bakarrik egin dezake ta Euskaltzaindiak orrela eskatuko balie, ongi artuko luketela uste dut gure bikario jaunak. Askotan Egintza katolikoak ta bestelako taldeek egin lezaketu, izan ere (besterik ezean) onelako itzaldi-sail batek prestatzen duen elkarteari mesede egiten dio. Baiña aal dela, lan au ez dilla eliztarrena izan.

Bide onetatik zerbait egingo bada, batzar bat osatu bear luke Euskaltzaindiak, edo obeki: leendik daukan bat izegiatu.

Asko gera Euskalerrian Unibersidade baten gosez gaudenak, aunitz ori ba-dugula ta ez dugula intzirika gabiltzanok; baiña legez orrelakorik iritxiko bage, ez dakit gauden bezela ezer aundirik egiterik izango genuken: batetik euskalzale jakintsu gutxi ditugulako ta bestetik izkuntza bera oraindik eskas samar daukagulako.

Joseba Intxausti, O. F. M.

Fabian Loidi: Bear bada umekeri bat nijoa esatera, baiña euskal giroa duen billera ontan ausartzen naiz agertzera. Alegia, olerki gaietan, literatura gaietan aurrera joan, aldizkariak, batzarrak eta abar egiten dira eta aurrera goaz, emen gai ederrak ibilli